

ks. bp prof. dr hab. Henryk Wejman
Wydział Teologiczny US
Szczecin

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgr Dariusza Doburzyńskiego:
***Soteriologiczno-antropologiczna perspektywa chrześcijańskiego pielgrzymowania
w świetle refleksji nad współczesnym fenomenem Camino de Santiago***
napisanej pod kierunkiem ks. dr hab. prof. UMK Piotra Roszaka
na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Zauważalne we współczesnej rzeczywistości przekonanie o samowystarczalności człowieka przy jednoczesnym osłabieniu z jego strony otwartości na miłosierne udzielanie się Boga uzasadnia podjęcie przez ks. mgr Dariusza Doburzyńskiego kwestii uświęcenia się człowieka poprzez osobowe spotkanie z Bogiem w rozprawie: *Soteriologiczno-antropologiczna perspektywa chrześcijańskiego pielgrzymowania w świetle refleksji nad współczesnym fenomenem Camino de Santiago*. Owa rozprawa zostanie poddana ocenie w trzech aspektach: metodologicznym, merytorycznym i formalnym.

1. Metodologiczna wartość rozprawy

Dysertacja, która składa się z wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii, w sposób logiczny ukazuje proces postępowania badawczego. We wstępie zostały zawarte istotne dla efektywności badań elementy, a mianowicie: wyraźnie zarysowany zakres literatury źródłowej, jasno określony cel i trafnie sformułowana metoda (s.7-11). Oprócz wyżej wskazanych elementów wstęp zawiera również uzasadnienie oryginalności podjętego w rozprawie problemu. Przytaczając podstawowe opracowania na temat pielgrzymowania, Autor stara się pokazać oryginalność własnego ujęcia. Tkwi ono w odstąpieniu antropologicznego, wspólnotowego i uświęcającego wymiaru współczesnego pielgrzymowania chrześcijan. Choć uzasadnienie oryginalności ujęcia kwestii nie jest obszerne, to jednak wystarczające (s.8-9). Na uwagę zasługuje staranność w stosowaniu metody analityczno-syntetycznej. Staranność ta ujawnia się tak we wnikliwości analiz materiału źródłowego, jak i w konsekwencji ich przedstawiania w poszczególnych paragrafach według pewnego schematu: zapowiedź problematyki, właściwy *corpus* analiz, syntetyczne podsumowanie.

W tym względzie trzeba zauważyć, że literatura, stanowiąca źródło rozprawy, jest bardzo zróżnicowana zarówno pod względem treści, jak i formy. Należą do niej z jednej strony materiały w postaci świadectw pielgrzymów opracowane i wydane drukiem, które w swej treści są bardzo zróżnicowane, zaś z drugiej strony dzieła zarówno Ojców Kościoła, jak i współczesnych teologów pochyłających się nad kwestią pielgrzymowania, oraz literatura pomocnicza. Poprawna analiza tak zróżnicowanych pod względem formy i treści tekstów wymagała sporych umiejętności hermeneutycznych. Autor sprostał temu trudnemu zadaniu. On podszedł do owych tekstów z obiektywnym dystansem, wydobywając z nich treści ważne w aspekcie postawionego w rozprawie celu. To nadaje rozprawie naukowego charakteru. Całości dopełnia metodologicznie poprawnie zredagowane podsumowanie, w którym Autor nie tylko sformułował zasadne wyniki badań, ale także zasugerował perspektywy dalszych poszukiwań w tej materii. Jedyne zastrzeżenie, jakie można mieć w tym względzie, to sformułowanie, jakiego użył Autor na zaprezentowanie wyników swoich badań. W pracach naukowych jako podsumowanie wyników badań na ogół stosuje się pojęcie *zakończenie*, które jest odpowiednikiem – można powiedzieć – pojęcia *wstęp*. Na uwagę zasługuje również dobrze sporządzona bibliografia, która w całości liczy 718 pozycji, w tym 247 pozycji źródłowych (drukowane świadectwa pielgrzymów, dzieła Ojców Kościoła, dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła, opracowania współczesnych teologów na temat pielgrzymowania), a pozostałe, to literatura pomocnicza (471 pozycji). Oceniając pracę od strony metodycznej, należy stwierdzić, że Autor wykazał się pracowitością w poszukiwaniach materiału dla refleksji naukowej, cierpliwością w jego systematyzowaniu i wnikliwością w jego analizowaniu.

2. Merytoryczna wartość rozprawy

W warstwie merytorycznej rozprawa zawiera wiele cennych refleksji. Wydobywa z materiału źródłowego kwestie ważne dla ukazania istoty pielgrzymowania, jego podstaw zarówno antropologicznych, jak i sakramentalnych, oraz jego wartości w duszpasterskiej posłudze Kościoła.

Pierwszym osiągnięciem rozprawy, podnoszącym jej walory merytoryczne, są rozważania dotyczące natury pielgrzymowania. Doniosłość oceny tej części rozprawy wynika z tego, że odśladania ona istotę pielgrzymowania. Doktorant był w stanie w oparciu o dane źródłowe nakreślić najpierw zjawisko pielgrzymowania w jego historyczno-teologicznym wymiarze, poczynając od Starego Testamentu, przez czasy Nowego Testamentu, aż po współczesną rzeczywistość. W obszerny i dogłębny sposób zaprezentował rozmaite formy i przejawy pielgrzymowania. Na tle tego opisu form pielgrzymowania określił następnie zjawisko pielgrzymowania drogami św. Jakuba. *Camino de Santiago* stanowi – według Doktoranta – paradygmat współczesnego pielgrzymowania. W efekcie wnikliwych analiz materiału na temat pielgrzymowania Doktorant określił samo zjawisko pielgrzymowania, wyróżniając w nim trzy elementy: antropologiczny, geograficzny i teleologiczny. Każdy z tych elementów jest ściśle związany z następnym, a wszystkie razem wzięte stanowią o tożsamości pielgrzymowania (s. 12-76).

Następną kwestią rozprawy, która podnosi jej walory merytoryczne, to refleksja nad antropologicznym wymiarem pielgrzymowania. Na bazie analiz literackich świadectw pielgrzymów Doktorant był w stanie wyłonić antropologiczne czynniki pielgrzymowania. Zaliczył do nich: sanktuarium, wędrówkę, wspólnotę, trud, zachwyt i zadumę. Pierwszy z nich polega na ukierunkowaniu przestrzennym pielgrzymiej wędrówki, drugi dotyczy odbywania podróży, trzeci odnosi się do wspólnototwórczego charakteru pielgrzymowania, czwarty akcentuje wieloaspektowość doświadczenia wysiłku w czasie pielgrzymiej drogi (zmęczenie, znużenie drogą, niebezpieczeństwa, sytuacje konfliktowe), piąty podkreśla wartości, które w pielgrzymie wzbudzają podziw i wywołują radość w sercu (piękno zabytków sztuki, zachwyt dla przyrody, lokalne ciekawostki) i wreszcie szósty uwypukla w pielgrzymowaniu tzw. *ukierunkowane myślenie* (pielgrzymka to nie tylko fizyczne przemierzanie drogi, lecz także okazja dla pielgrzyma do przemyśleń i refleksji nad osobistym życiem) (por. s. 77-113). Uwypuklając antropologiczny wymiar pielgrzymowania, Doktorant jawi się jako wnikliwy analityk literackich świadectw pielgrzymów, a zarazem jako syntetyk, który potrafi zaprezentować konstruktywne wnioski.

Kolejną zdobyczą rozprawy, uwypuklającą jej walory merytoryczne, to rozważania nad teologicznym ujęciem pielgrzymowania (s. 114-164). Wysoka oceny refleksji w tym względzie wynika z zaprezentowania przez Doktoranta zjawiska pielgrzymowania w aspekcie znaku sakramentalnego. Punktem wyjścia dla tej prezentacji było odślonienie znaczenia sakramentalności. Ukazawszy ewolucję tego pojęcia w nauczaniu Kościoła, Doktorant stwierdził, w oparciu o nauczanie kard. J. Ratzingera, że *w sakramencie obecna jest historia w całej swej rozciągłości: jako przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. W tym kontekście symbole stworzenia są znakami wskazującymi na Chrystusa, Chrystus zaś stanowi dopełnienie nie tylko historii, lecz także stworzenia: w Nim – Mysterium Boga, wszystko osiąga swoją jedność* (s. 140). Tak poszerzone spojrzenie na sakrament i sakramentalność pozwoliło Doktorantowi na określenie pielgrzymowania jako znaku *sakramentu peregrinationis*, tj. znaku kierującego ku owocom zbawienia. Prowadzony przez Doktoranta tok refleksji doprowadził go w końcu do sformułowania autorskiej definicji pielgrzymowania. Określił je jako *znak sakramentalny (przy założeniu szerokiego rozumienia pojęcia sakramentalności), który przez antropologicznie istotne wyznaczniki pielgrzymowania (sanktuarium, wędrówka, wspólnota, trud, zachwyt i zaduma) ukierunkowuje ku zbawieniu, a ich doświadczenie jest dla pielgrzyma potencjalną drogą pełniejszego wzięcia udziału w jego owocach, czyli pogłębienia życia łaski* (s. 152). Zdefiniowawszy w ten sposób pielgrzymowanie, Doktorant wskazał następnie na cechy, które nadają temuż pielgrzymowaniu religijnego i nadprzyrodzonego charakteru i stanowią o jego owocności w życiu pielgrzyma. Wyszczególnił ich aż piętnaści, nazywając je aspektami pielgrzymowania: chrystologiczny, historyczny, świąteczności, celebracji, hagiologiczny, eklezjalny, społeczny, przyrodniczy, ascetyczny, interreligijny, formacyjny, pobożnościowy, aktywności, kulturalny, charytatywny. To właśnie te aspekty czynią – według Doktoranta – pielgrzymowanie wyrazistym i czytelnym znakiem. Bez któregoś z nich pielgrzymka pozostanie pielgrzymką, choć jej znak nie będzie tak wyraźny, jak powinien być. W miarę zaś zmniejsza się ilości i natężenia występowania tych aspektów pielgrzymka będzie ewoluowała – zdaniem Doktoranta – ku byciu innym zjawiskiem,

mniej lub bardziej pokrewnym pielgrzymowaniu (por. s. 164). Refleksja Doktoranta w tej materii ma podwójne znaczenie. Z jednej strony stanowi wkład w teologię pielgrzymowania, a z drugiej przybliża współczesnemu człowiekowi samo zjawisko pielgrzymowania i odśłania jego wartość dla jego duchowego rozwoju, uwalniając go na potrzebę kierowania się w życiu dobrem, prawdą, sprawiedliwością, miłosierdziem, które wiodą do świętości.

I wreszcie ostatnia zdobycz rozprawy, to refleksja nad ukazaniem miejsca i roli pielgrzymowania w posłudze pastoralnej Kościoła. Doktorant w oparciu o analizy tekstów źródłowych i wyniki przeprowadzonych badań ukazał wartość pielgrzymowania w perspektywie duchowego rozwoju człowieka. Ta wartość ujawnia się – według Niego – w sprzyjaniu reorientacji życia ze strony pielgrzymującego, pogłębieniu przez niego doświadczenia pokuty, intensyfikacji przeżycia ascezy, w integrowaniu wspólnoty religijnej, otwieraniu perspektyw dla dzieła ewangelizacji i wreszcie w budowaniu naturalnych i autentycznych relacji społecznych, opartych na dialogu i pomocy człowiekowi w potrzebie. Aby te wartości pielgrzymowania mogły stać się udziałem pielgrzymujących, Doktorant wskazał w następnych etapach naukowej refleksji na przestrzenie szczególnej działalności duszpasterskiej Kościoła w tym względzie. Do nich zaliczył: organizowanie kilkudniowych pielgrzymek przeżywanych jako rekolekcje w drodze, prowadzenie jedno-i wielodniowych działań duszpasterskich opartych na motywie przemierzania drogi, regularne organizowanie przez instytucje kościelne (głównie parafie) pielgrzymek, budzenie wśród wiernych otwartości na pielgrzymów i gotowości do świadczenia im pomocy w parafiach, wprowadzenie do programów katechetycznych spraw związanych z pielgrzymowaniem (por. s. 165-207).

Mimo wskazanych powyżej osiągnięć rozprawy, jej analiza pobudza do postawienia pytań, które nasunęły się w trakcie jej studiowania. Na s. 142 czytamy: *W wydawnictwach dotyczących życia Kościoła pojawia się temat pielgrzymek, ale wyłącznie w kontekście ich historii, obieranych celów (czyli wyliczenia chrześcijańskich sanktuariów) lub ich wędrówek w kształtowaniu pobożności ludu wiernego. Takie hasła znaleźć można w leksykonach w języku angielskim, francuskim czy niemieckim, takie hasło zamieszczono także w polskiej Encyklopedii Katolickiej. Daremne jednak okazują się poszukiwania rzeczywistego teologicznego uzasadnienia pielgrzymowania.* Pomijając w tym zdaniu uchybienia interpunkcyjne (w odpowiednim miejscu trzeba postawić przecinki), należy zapytać o jego sens. Ostatnie zdanie przytoczonej frazy z rozprawy jest swego rodzaju zarzutem pod adresem dotychczasowych badań i publikacji na temat interesującego Doktoranta zagadnienia. Trzeba przyznać, że w najnowszych opracowaniach naukowych *pielgrzymowanie* jako hasło nie występuje, ale trudno się zgodzić, że to zjawisko samo w sobie nie jest dostrzegane w tych opracowaniach od strony teologicznej. Twierdzenie, iż *daremne* są poszukiwania rzeczywistego, teologicznego uzasadnienia pielgrzymowania w najnowszych opracowaniach naukowych, jest nadinterpretacją. W pojęciu *pielgrzymka*, jakie zostało zamieszczone w polskiej *Encyklopedii Katolickiej* możemy dostrzec niektóre racje teologiczne, które odpowiadają pojęciu *pielgrzymowania*. Rodzi się zatem pytanie, co legło u podstaw takiego sformułowania ze strony Doktoranta, którego wyrazem jest pojęcie *daremne*?

Na s. 169 czytamy: *Analiza treści przytaczanego dokumentu doprowadza do wniosku, że podkreśla on znaczenie pielgrzymowania i ukazuje jego głębię (zarówno pod względem odnotowanych w historii Kościoła przejawów, jak i złożoności aspektów składających się na omawiane zjawisko) oraz zaznacza konieczność eschatologicznej perspektywy jego pojmowania. Autorzy zapraszają chrześcijan do wyruszenia w pielgrzymią drogę, natomiast nie podejmują próby zdefiniowania omawianego zjawiska. Konkludując powyższe analizy, pozostaje stwierdzić, że w magisterium Kościoła brak wypracowanego stanowiska odnośnie teologii pielgrzymowania.* Nie koncentrując się na sprawach interpunkcyjnych, które wymagają uzupełnienia w przypadku opublikowania rozprawy drukiem w przyszłości (słowo *odnośnie* winno być opatrzone zaimkiem *do*), należy postawić fundamentalne pytanie: na jakiej postawie Doktorant doszedł do stwierdzenia, że w magisterium Kościoła brak wypracowanego stanowiska co do teologii pielgrzymowania?

Powyższe wątpliwości nie umniejszają wartości rozprawy. Jej merytoryczna strona jest poprawna. Wyszczególnione wyżej kwestie, mimo zgłoszonych wątpliwości, pozwalają na wystawienie jej wysokiej oceny.

3. Formalna wartość rozprawy

Rozprawa ks. mgr Dariusza Doburzyńskiego jest poprawna również od strony formalnej. Jej język jest komunikatywny, a sam wydruk został przygotowany starannie.

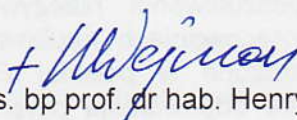
Pewne korekty byłyby jednak potrzebne w tekście. Bowiem występują w nim błędy w interpunkcji (dotyczą one w przeważającej mierze stawiania w nieodpowiednim miejscu przecinków, lub ich nie stawiania) (np. s. 17. 18. 20. 23. 31. 34. 35. 37. 40. 42. 57. 58. 65. 73. 78. 81. 118. 122. 148. 152. 159. 164. 167. 185, 206), oraz sformułowania z użyciem pojęcia *odnośnie*. To pojęcie zakłada zawsze użycie zaimka wskazującego *do*. W tym względzie mamy do czynienia ze sformułowaniem na s. 119. Tam sformułowano zdanie: *odnośnie tego drugiego pojęcia wypada wspomnieć...* Powinno być: *odnośnie do tego drugiego pojęcia wypada wspomnieć*. Podobne sformułowanie na s. 132, oraz na s. 169.

Mimo tych uchybień, które wynikają raczej z niedopatrzenia niż świadomego działania, rozprawa pod względem formalnym nie budzi zastrzeżeń.

4. Wniosek końcowy

Dokonana recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr Dariusza Doburzyńskiego upoważnia do wyrażenia zasadnego uznania dla jej naukowo-teologicznych kwalifikacji. Doktorant wykazał się znajomością literatury przedmiotu, umiejętnością jej interpretacji i ukazania własnych wyników badań na tle cytowanej literatury. Przedstawił precyzyjnie sformułowany projekt badań, spełniający kryteria metodologicznej poprawności, a następnie z sumiennością go przeprowadził. W ocenie i interpretacji wyników badań Autor wykazał się naukową bezstronnością.

Z przekonaniem stwierdzam, że rozprawa doktorska ks. mgr Dariusza Doburzyńskiego spełnia wymagania stawiane przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Dlatego występuję z wnioskiem do Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie ks. mgr Dariusza Doburzyńskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. bp prof. dr hab. Henryk Wejman

Szczecin, 11 grudnia 2019 r.